

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9>

УДК 331.526

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

FORMATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE RURAL POPULATION IN UKRAINE

Дзямулич Микола Івановичкандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3714-5062>**Максим'як Сергій Віталійович**аспірант,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5344-8699>**Dziamulych Mykola, Maksymiak Serhii**

Lutsk National Technical University

Стаття присвячена дослідженню проблем формування економічної активності сільського населення України в умовах системних ринкових трансформацій. Визначено специфічні особливості поточної ситуації з забезпеченням робочою силою аграрних підприємств, а також окреслено перспективи динаміки міграції сільського населення в контексті посилення євроінтеграційних процесів в Україні. Досліджено динаміку чисельності сільського населення України та визначено перспективи її зміни в майбутніх періодах. Акцентовано увагу на специфічних міграційних тенденціях сільського населення, пов'язаних з потоками робочої сили не лише в територіальному аспекті, але й між різними сегментами ринку праці. Досліджено особливості коливання рівня зайнятості у сільській місцевості України протягом останніх років та визначено ряд чинників, що впливають на її динаміку відповідно до специфіки ринкових змін.

Ключові слова: економічна активність населення, зайнятість, мобільність робочої сили, міграційні процеси, аграрний сектор.

The article is devoted to the study of the problems of the formation of the economic activity of the rural population of Ukraine in the conditions of systemic market transformations. The specific features of the current situation with labor supply of agricultural enterprises are determined, as well as the prospects of the dynamics of rural population migration in the context of the strengthening of European integration processes in Ukraine are outlined. The dynamics of the rural population of Ukraine were studied and the prospects for its change in future periods were determined. Attention is focused on the specific migration trends of the rural population, associated with labor flows not only in the territorial aspect, but also between different segments of the labor market. The peculiarities of fluctuations in the level of employment in rural areas of Ukraine during the last years have been studied and a number of factors affecting its dynamics have been determined in accordance with the specifics of market changes. Ensuring the efficiency of the functioning of economic systems is one of the key tasks of building a successful economy. In this aspect, one of the most important factors affecting the successful functioning of the national economy and its components is the appropriate level of its resource provision. At the same time, the availability of a labor force sufficient in number and quality in the labor market is a key prerequisite for ensuring economic growth. At the same time, it is necessary to take into account the features associated with the uneven territorial distribution of the population. This problem is particularly relevant in rural areas, where, in connection with the long-term socio-economic crisis, systematic transformations are observed in the sphere of employment and migration activity of the population. At the same time, the intensive growth of the agricultural sector, which has been observed in Ukraine in recent years, objectively requires an increase in the number of available labor force in order to continue expanding production. At the same time, it is precisely in the sphere of the rural population that employment problems are most noticeable, which lead to the outflow of the workforce and its gradual dequalification. That is why the study of issues of ensuring the growth of the economic activity of the rural population of Ukraine acquires special importance for the search for practical ways to solve this problem.

Keywords: economic activity of the population, employment, labor mobility, migration processes, agricultural sector.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективності функціонування економічних систем є одним з ключових завдань побудови успішної економіки. В даному аспекті одним з найбільш важливих факторів, що впливають на успішність функціонування національної економіки та її складових є належний рівень її ресурсного забезпечення. При цьому наявність на ринку праці достатньої за чисельністю та якістю робочої сили є ключовою передумовою забезпечення економічного зростання. В той же час, необхідно враховувати особливості, пов'язані з нерівномірним територіальним розподілом населення. Особливої актуальності дана проблема набуває в сільській місцевості, де, у зв'язку з тривалою соціально-економічною кризою, спостерігаються системні трансформації у сфері зайнятості та міграційної активності населення. При цьому інтенсивне зростання агросектору, що спостерігається в Україні за останні роки, об'єктивно потребує збільшення чисельності доступної робочої сили задля продовження розширення виробництва. В той же час, саме у сфері сільського населення найбільш відчутними є проблеми зайнятості, котрі зумовлюють відтік робочої сили та її поступову деваліфікацію. Саме тому дослідження питань забезпечення зростання економічної активності сільського населення України набуває особливого значення для пошуку практичних шляхів вирішення даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження у сфері праці, котрі включають в себе проблематику економічної активності сільського населення, не є новими для сучасної економічної науки. Дана проблематика доволі ґрунтовно опрацьована, в тому числі – в працях класичної політекономії. В той же час, динамічні зміни, які відбуваються в глобальній економічній системі, призводять до трансформації поглядів на певні процеси, пов'язані з економічною активністю населення. В тому числі, це впливає й на аналітичні дослідження, пов'язані з даним питанням. Можна зазначити, що в даний час основна увага науковців в даному аспекті пов'язана з дослідженнями міграційних процесів та професійною мобільністю робочої сили. Зокрема, дана проблематика достатньо широко розглянута у працях таких науковців, як Н. П. Базалійська [1], І. В. Колмогорова [3], М. Б. Махсма [4], Я. А. Тітов [5], Т. О. Шматковська [6].

Однак, зважаючи на інтенсифікацію процесів руху населення, а також зважаючи на

інтенсивне зростання попиту на робочу силу із сторони аграрного сектору, що спостерігається останнім часом, виникає об'єктивна необхідність з'ясування поточних тенденцій у сфері економічної активності сільського населення України та формування шляхів її покращення задля забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку сільських територій та їх економічного зростання загалом.

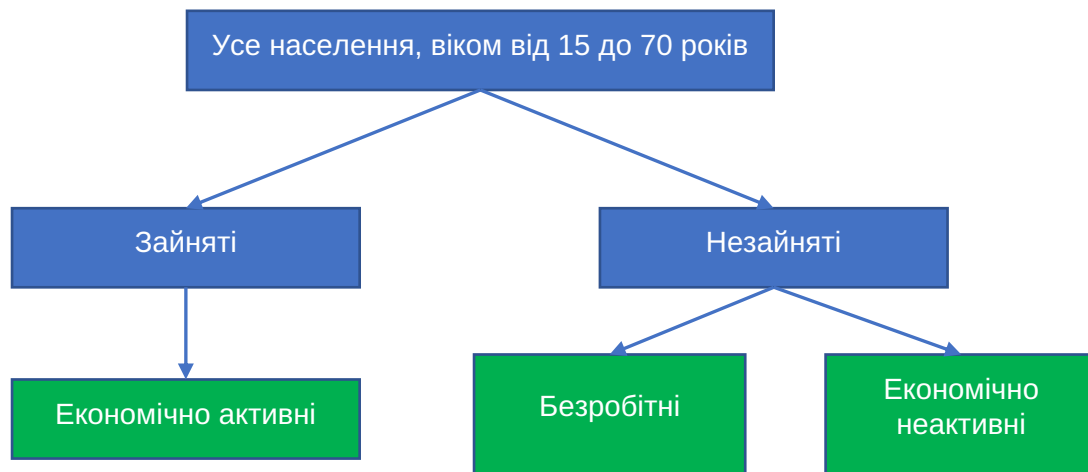
Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасної специфіки та тенденцій у сфері економічної активності сільського населення України, а також формування шляхів покращення ситуації у сфері зайнятості та професійної мобільності робочої сили у сільській місцевості з метою забезпечення загальної інтенсифікації економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динаміка зайнятості населення відображає собою його прагнення брати участь у економічній діяльності протягом визначеного періоду і цим характеризує зміну становища із доступністю трудових ресурсів на ринку праці. В той же час, саме поняття економічно активного населення базується на параметрах працездатного віку та зайнятості. Зокрема, в Україні згідно методології Державної служби статистики структура населення з точки зору занятості, в якій, власне, і виділяється економічно активне населення, передбачає поділ його на окремі групи (рис. 1).

Таким чином, бачимо, що поняття економічної активності населення стосується виключно зайнятих осіб. Це має важливе значення для розрахунку доступних трудових ресурсів на місцевому ринку праці, оскільки в умовах скорочення зайнятості або падіння рівня доходів населення воно прагне змінити місце роботи або ж переїхати на іншу територію, де пропозиція робочих місць є більшою. Особливого значення дані тенденції мають саме на ринку праці сільських територій, оскільки вони характеризуються кількома природними обмеженнями, які безпосередньо впливають на пропозицію робочої сила, а саме:

– основна маса робочих місць на селі пов'язана з сільськогосподарським виробництвом, що призводить до специфічних деформацій до професійно-кваліфікаційних вимог щодо сільського населення;

– за умови низького рівня доходу на локальному ринку праці або відсутності робочих місць відбувається міграція населення

Рис. 1. Структура зайнятості населення за методологією Державної служби статистики України

Джерело: [2]

у міста, а останнім часом – у інші країни, де ситуація з доходами та зайнятістю є більш сприятливою і такі тенденції у більшості випадків мають незворотний характер;

– у випадку професійної мобільності робочої сили сільське населення, орієнтоване переважно на професії, пов'язані з аграрним виробництвом, змінює ще й свій сегмент на ринку праці, що потребує або професійного навчання або переходу на нижчі, менш кваліфіковані та низкооплачувані робочі місця.

Отже, при негативному розвитку подій на ринку праці сільського населення логічним наслідком може стати загальне скорочення не лише економічно активного населення, але й загальної його чисельності (рис. 2).

Як бачимо, за аналізований період в сільській місцевості України зросла лише частка осіб працездатного віку 30-34 роки, яка збільшилася з 706,5 до 764,3 тис. осіб та 40–49 років, яка зросла з 1189,5 до 1263,2 тис. осіб. В той же час, в усіх інших вікових категоріях спостерігалось зменшення чисельності населення або його незначна зміна. Також, якщо звернути увагу на вікову структуру працездатного населення, то основна його частка припадає на вікові категорії 40–49 і 50–59 років, які разом узяті становлять майже таку ж саму чисельність населення, як і усі інші категорії разом узяті. Це свідчить про тенденцію до старіння трудових ресурсів у сільській місцевості і в майбутньому загрожує зниженням чисельності економічно активного населення через причини природного його скорочення.

Таким чином, можна стверджувати, що в даний час, окрім причин соціально-еконо-

мічного характеру на чисельність економічно активного населення на сільських територіях України негативний вплив мають також і демографічні тенденції. Усе це разом узятє може призвести до скорочення пропозиції на локальних ринках праці, що стане на заваді інтенсифікації розвитку аграрного сектору України, котрий за останні роки якраз демонструє високі показники росту. Відтак, виникає об'єктивна необхідність застосування превентивних заходів, спрямованих на стимулювання економічної активності сільського населення за рахунок зменшення його міграційної активності у інші сфери економічної діяльності та міські території.

Важливе значення для регулювання економічної активності населення має також структура зайнятості. Зокрема, не є секретом, що у зв'язку з галузевою аграрною орієнтованістю сільського населення значна його частка працює у рамках самозайнятості шляхом ведення особистих фермерських господарств. Відповідно, це призводить до скорочення чисельності працездатного населення, котре може бути задіяне у виробництві в якості найманих працівників, в тому числі – і в великих сільськогосподарських підприємствах та агрохолдингах. Отже, потрібно оцінити структуру зайнятості населення України за її статусом (рис. 3).

Як бачимо, в структурі зайнятості населення України існує суттєва різниця між міським та сільським населенням. Проявляється вона у тому, що в середньому на селі приблизно на 20% більше самозайнятого населення, ніж серед міських жителів. Зокрема, у

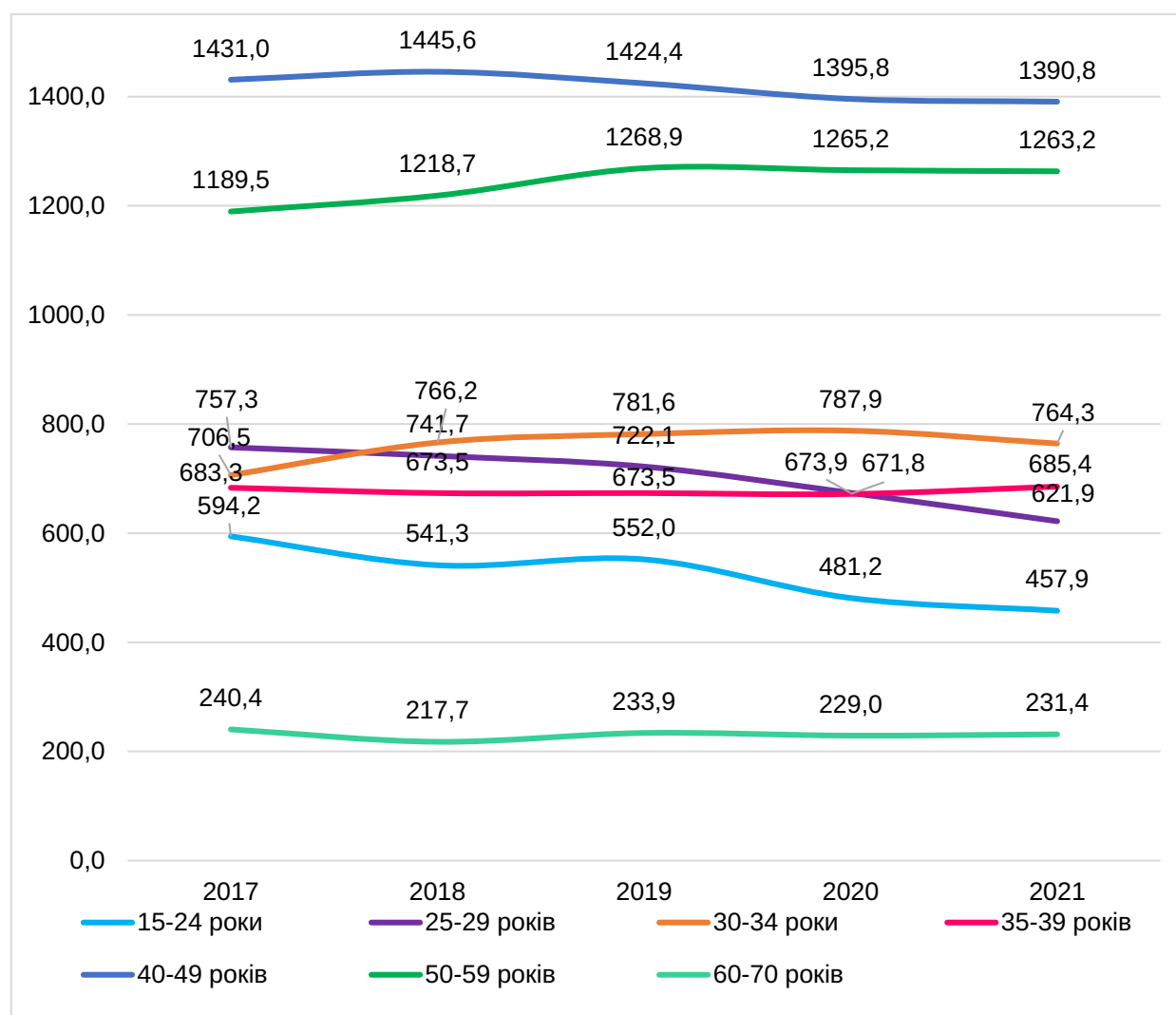

Рис. 2. Динаміка чисельності сільського населення України працездатного віку 2017–2021 рр., тис. осіб

Джерело: [2]

2021 році частка самозайнятих серед міського населення складала 8,5%, а серед сільських – 28,7%. Наслідком таких диспропорцій є зміни серед чисельності найманого персоналу. Зокрема, у той же період 89,9% міських жителів працювали за наймом, а серед сільських жителів цей показник складав 69,8%. Таким чином, можна зробити висновок, що галузева специфіка сільського ринку праці, орієнтованого на сільськогосподарське виробництво, сприяє зміні структури зайнятості сільського населення за рахунок суттєвого зростання частки самозайнятих осіб.

Разом з тим, необхідно відзначити зростання ролі міграційних процесів та їх впливу на чисельність економічно активного населення сільських територій. Зокрема, якщо ще 10–15 років тому основна тенденція

територіальної мобільності полягала в переїзді сільських жителів у місто і пов'язаних з цим змін на ринку праці, то починаючи з 2015 року в даній сфері відбулися суттєві зміни. Зокрема, з посиленням процесів євроінтеграції та відкриття кордонів європейських країн для жителів України, значно зріс обсяг потоку трудових мігрантів до країн Європи. При цьому дана тенденція суттєво відчувається на сільському ринку праці, де значна частка населення залучена до процесів територіальної міждержавної мобільності саме у сфері сезонних сільськогосподарських робіт. Зокрема, найбільша частка у процесах такої трудової міграції належить виїзду сільського населення на роботу до сусідніх з Україною країн – Польщі, Словаччини, Угорщини. Якщо в короткостроковій

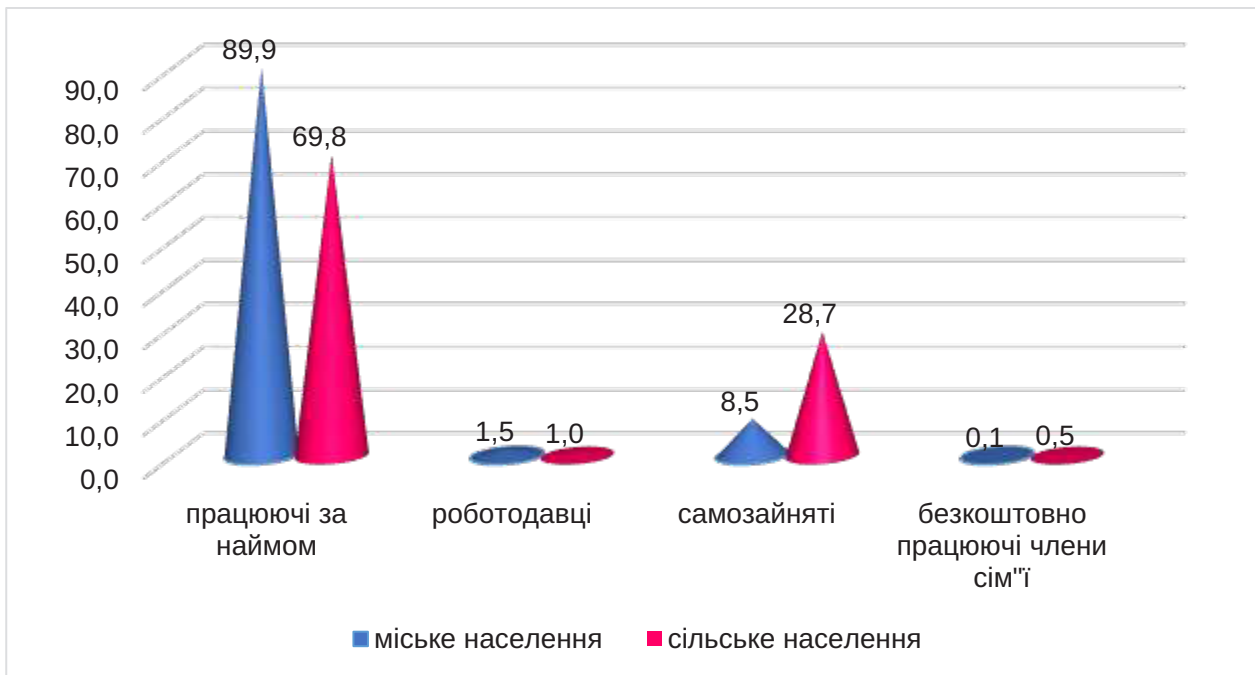

Рис. 3. Структура зайнятості населення України за її статусом у 2021 році, %

Джерело: [2]

перспективі такий рух населення сприяє зниженню напруження на регіональних ринках праці в Україні та зростанні потоку грошових коштів, що надходять від трудових мігрантів, то в довгострокових тенденціях мають місце негативні наслідки.

Зокрема, з кожним роком все більша кількість трудових мігрантів з сільських районів віддають перевагу не сезонним роботам у сфері сільського господарства, а намагаються переїхати до інших країн на постійне місце проживання, в тому числі – і з переходом у вищі сегменти ринку праці, пов'язані з більш кваліфікованою працею і, відповідно, одержанням вищого рівня доходу. При цьому визначальною причиною зростання чисельності міграційних потоків є саме низький рівень оплати праці на сільськогосподарських підприємствах та невисокий рівень рентабельності особистих фермерських господарств.

В той же час, суттєві інвестиції, що здійснюють національні агрохолдинги у розвиток аграрного виробництва останніми роками, призводить до зростання продуктивності та рентабельності їх діяльності, що також впливає і на збільшення рівня оплати праці найманого персоналу таких підприємств. При цьому прогнозується, що в майбутньому потреба таких великих сільськогосподарських об'єднань у персоналі тільки зростатиме, що потребуватиме від ринку праці наявності

достатньої кількості економічно активного населення, готового залучитися до роботи у якості найманих працівників. Проте, саме поточні негативні міграційні тенденції створюють потенційну загрозу для розвитку національної сфери сільського господарства у майбутньому, що потребує прийняття заходів, спрямованих на подолання кризових тенденцій, пов'язаних з міждержавною міграцією сільського населення України.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що забезпечення належного рівня економічної активності сільського населення України набуває особливого значення в контексті необхідності формування ефективної зайнятості на сільських територіях. Аналіз поточної ситуації із зайнятістю сільського населення України демонструє, що протягом останніх років ситуація на відповідному ринку праці залишається не надто сприятливою. При цьому спостерігаються негативні тенденції, пов'язані із загальним зменшенням чисельності населення працездатного віку на селі, а також загальне старіння населення, що загрожує суттєвим зниженням доступної робочої сили. При цьому економічна активність населення на сільських територіях залишається доволі високою, що виражається у значному числі самозайнятих осіб, переважно – у сфері приватного сільськогосподарського виробництва та у

зростанні міграційних потоків сільського населення на сезонні сільськогосподарські роботи за кордон.

Разом з тим необхідно зазначити, що подолання наявних кризових явищ на сільському ринку праці вимагає реалізації ряду заходів у сфері державної та регіональної регуляторної політики, які повинні бути спрямовані

на забезпечення збільшення чисельності робочих місць у сільській місцевості. Крім того, варто розробити комплексні програми підтримки підприємництва в аграрній сфері, що сприятиме як збільшенню рівня зайнятості сільського населення, так і забезпечуватиме йому збільшення рівня доходів від такої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базалійська Н. П., Бець Ю. О. Економічна активність населення як чинник використання трудового потенціалу суспільства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 5(05). С. 235–241.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.01.2023).
3. Колмогорова І. В., Добрянська Н. А. Формування економічної активності населення сільської місцевості під час кризових явищ в Україні. *Економіка та держава*. 2015. № 10. С. 21–25.
4. Махсма М. Б. Оцінка інтенсивності та якості структурних зрушень у зайнятості сільського населення. *Проблеми економіки*. 2013. № 2. С. 79–86.
5. Тітов Я. Економічна активність населення України: аналіз та шляхи посилення. *Економічний аналіз*. 2011. № 8. С. 201–203.
6. Шматковська, Т., Дзямулич, М., Стащук, О. Особливості моделювання бізнес-процесів в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26.

REFERENCES:

1. Bazaliiska, N. P., & Bets, Yu. O. (2017). Ekonomichna aktyvnist naseleння iak chynnyk vykorystannia trudovogo potentsialu suspilstva [Economic activity of the population as a factor in the use of the labor potential of society]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 5(05), pp. 235–241. (in Ukrainian)
2. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed on 15.01.2023).
3. Kolmogorova, I. V., & Dobryanska, N. A. (2015). Formuvannia ekonomichnoi aktyvnosti naseleння silskoi mistsevosti pid chas kryzovykh iavyshch v Ukraini [Formation of economic activity of the rural population during crisis phenomena in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 21–25. (in Ukrainian)
4. Makhsma, M. B. (2013). Otsinka intensyvnosti ta iakosti strukturnykh zhruhen u zainiatosti silskogo naseleння [Evaluation of the intensity and quality of structural changes in the employment of the rural population]. *Problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 79–86. (in Ukrainian)
5. Titov, Ya. (2011). Ekonomichna aktyvnist naseleння Ukrainy: analiz ta shliakhy posylennia [Economic activity of the population of Ukraine: analysis and ways of strengthening]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 8, pp. 201–203. (in Ukrainian)
6. Shmatkovska, T., Dziamulych, M. & Stashchuk, O. (2021). Osoblyvosti modeliuвання bisnes-protseviv v umovakh formuvannia tsyfrovoy ekonomiky [Peculiarities of modeling business processes in the conditions of the formation of the digital economy]. *Ekonomka ta suspilstvo*, vol. 26. (in Ukrainian)